

**Ανάλυση παραπομπών:
μια επιστημονομετρική προσέγγιση της μεταφρασεολογίας στην Ελλάδα**

Μαριάννα Ραψωματιώτη

Εργαστήριο νομικής, οικονομικής, πολιτικής και τεχνικής μετάφρασης (ΕΝΟΠΟΤΕΜ)

Resumé

L'analyse des citations est une méthode scientométrique fondée sur l'analyse statistique des citations afin de tirer des conclusions de nature quantitative et qualitative sur le sujet examiné. Même si elle est assez répandue, elle n'est pas très connue dans les milieux traductologiques. Cet article est fondé sur les données recueillies et traitées dans le cadre du mémoire de master au sein de l'ESIT (Paris 3 Sorbonne Nouvelle), dont l'objectif était d'étudier des textes traductologiques de rédacteurs grecs sur la traduction. Les données ont été organisées suivant le modèle introduit par Gile, le corpus comptant 170 articles rédigés entre 1985 et 2010 par 108 auteurs différents liés au domaine de la traduction, ayant fait l'objet de plus de 3 000 citations renvoyant à plus de 1 000 auteurs cités différents. L'analyse des données porte donc essentiellement sur trois axes : influences des auteurs citants, langue dans laquelle les textes sont rédigés et vecteur. Il est évident que l'analyse des citations présente comme toute autre méthode des avantages et des inconvénients, tandis que pour cette recherche particulière il fallait également tenir en compte les restrictions et paramètres opérationnelles utilisées pendant la création et l'analyse du corpus.

Mots-clés : Analyse des citations, méthode scientométrique, analyse statistique, traductologie

1. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο βασίζεται στην έρευνα που έγινε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος M2 *Recherche en Traductologie* στην *École Supérieure d'interprètes et de traducteurs* (ESIT) με στόχο να προσεγγίσει επιστημονομετρικά τον τομέα της μεταφρασεολογίας στην Ελλάδα. Για το λόγο, αυτό προκρίθηκε η εμπειρική μέθοδος της ανάλυσης παραπομπών προκειμένου να εξεταστεί κυρίως το ζήτημα των επιρροών των συντακτών και δευτερευόντως άλλα ζητήματα που άπτονται της γλώσσας στην οποία έχουν συνταχθεί τα προς μελέτη κείμενα αλλά και του είδους κειμένου στο οποίο παραπέμπουν κάθε φορά οι συντάκτες.¹

Επειδή προφανώς δεν θα ήταν δυνατόν να μελετηθεί το σύνολο των κειμένων ή συγγραμμάτων που έγραψαν ποτέ ελληνόφωνοι συντάκτες σχετικά με τη μετάφραση, τέθηκαν δεδομένες λειτουργικές παράμετροι ώστε να καταρτιστεί ένα προς μελέτη σύνολο κειμένων, το οποίο εξετάσθηκε ως προς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, χάρη στο λογισμικό Microsoft Office Excel, οι δυνατότητες του οποίου κάλυψαν υπέρ του δέοντος τις ανάγκες της έρευνας.

Ως εκ τούτου, με βάση το μοντέλο που έχει προτείνει ο Gile (2005 και 2006) και το οποίο χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο ανάλογων εργασιών,² αλλά τροποποιήθηκε

¹ Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, «κείμενο-πηγή» αποκαλείται το κείμενο το οποίο περιέχει μια παραπομπή (texte citant), ενώ «κείμενο-στόχος», το κείμενο το οποίο αποτελεί αντικείμενο παραπομπής (texte cité). Αντίστοιχη διάκριση γίνεται και για τη γλώσσα στην οποία έχει συνταχθεί το κείμενο-πηγή και τη γλώσσα στην οποία έχει συνταχθεί η γλώσσα του κειμένου-στόχος, ενώ ως συντάκτης νοείται το άτομο που έγραψε το κείμενο-πηγή και ως συγγραφέας το άτομο που έγραψε το κείμενο-στόχο.

² Erwin 2001, Hande 2004, Nasr 2010, Rowbotham 2000.

ελάχιστα στο πλαίσιο της εν λόγω έρευνας, τα κείμενα έτυχαν στατιστικής επεξεργασίας προκειμένου να εξαχθούν κάποια βασικά συμπεράσματα για τη μεταφρασεολογία στην Ελλάδα, βάσει των τριών αξόνων που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Αυτό που οφείλουμε σε κάθε περίπτωση να επισημάνουμε είναι ότι η ανάλυση παραπομπών σαφώς δεν αποτελεί πανάκεια, αλλά όπως όλες οι μέθοδοι παρουσιάζει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, τα οποία είναι στο χέρι κάθε ερευνητή να αξιοποιήσει και να διαχειριστεί κατάλληλα. Τέλος, δεδομένου ότι αποτελεί μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας, οφείλει να συμμορφώνεται πλήρως στους κανόνες αυτής αλλά και να τηρεί τις λειτουργικές παραμέτρους από τις οποίες διέπεται και βάσει των οποίων πρέπει να αξιολογείται.

2. Θεωρητικό υπόβαθρο

Η εμπειρική έρευνα αποτελεί τύπο έρευνας που βασίζεται αυστηρά στη συλλογή, μέσω συγκεκριμένων μεθόδων, και την ανάλυση δεδομένων, τα οποία χρησιμοποιεί για να απαντήσει σε ερευνητικά ερωτήματα. Πυρήνας της όμως είναι η ανάλυση των δεδομένων: δεν είναι λοιπόν, ως προσέγγιση, αποκλειστικά ποσοτική όπως συχνά την κατηγορούν αλλά και ποιοτική. Καθώς η εμπειρική έρευνα επιδιώκει να φτάσει σε συμπεράσματα ή και θεωρίες, όπως ακριβώς και οι άλλες ερευνητικές προσεγγίσεις, η ουσιαστική διαφορά της έγκειται στα μέσα και τις μεθόδους που χρησιμοποιεί, τα οποία προσομοιάζουν στα αντίστοιχα των θετικών επιστημών, παρέχοντας μια πιο μαθηματική προσπέλαση των δεδομένων. Ως εκ τούτου, η εμπειρική έρευνα βασίζεται στη συστηματικότητα, τις συνετές γενικεύσεις, την αντικειμενικότητα και τη λογική, καθιστώντας δύσκολο να χαρακτηριστεί ως «εμπειρικό» κάτι που δεν συμμορφώνεται σε αυτό το αυστηρό σκεπτικό. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εμπειρική έρευνα δεν αποτελεί μια στείρα συγκέντρωση δεδομένων που στόχο έχει να κάνει τον ερευνητή να χαθεί σε ένα λαβύρινθο αριθμών και στατιστικών, στερούμενη κάθε ίχνους δημιουργικής σκέψης, όπως αναφέρει η Filippakourou (2005) καθώς παρέχει στον ερευνητή τη δυνατότητα να αξιοποιήσει τα δεδομένα και τις αναλύσεις που προκύπτουν όσο δημιουργικά εκείνος θέλει και μπορεί.

Στους κόλπους της εμπειρικής έρευνας, συναντά κανείς και την επιστημονομετρική προσέγγιση. Η «επιστήμη των επιστημών» στόχο έχει να εντοπίσει νόμους και κανονικότητες που διέπουν την επιστημονική δραστηριότητα στο σύνολό της καθώς και τη σχέση αυτών με την επιστημονική, τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη.³ Αν και ως έννοια υπάρχει ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι., ουσιαστικά εμφανίζεται με τη γέννηση του *Science Citation Index* (SCI) του Eugene Garfield, και κυρίως κατά τη δεκαετία του '60, οπότε η ανάλυση παραπομπών κάνει τα πρώτα της βήματα και κατορθώνει έκτοτε να χρησιμοποιείται επίσημα ως μέτρο της επιρροής συγγραφέων ή επιστημονικών περιοδικών.

Η βασική παραδοχή στην οποία βασίζεται η μέθοδος αυτή είναι ότι όσο περισσότερο χρησιμοποιείται και άρα μεταδίδεται μια πληροφορία, τόση περισσότερη επιρροή μπορεί να ασκήσει,⁴ μια λογική την οποία περιγράφει πολύ εύγλωττα και ο Chesterman. Σαφώς, όπως για κάθε μέθοδο, έχουν διατυπωθεί σχετικές κριτικές που αφορούν το γεγονός ότι αρκετά συχνά οι παραπομπές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ωφελμιστικά ως μέσο επιβράβευσης ή τιμωρίας, στο πλαίσιο συγκεκριμένων πολιτικών και στρατηγικών που δεν είναι πάντοτε απόλυτα συνειδητές.⁵ Ωστόσο αν παραδεχόμασταν ότι η πλειονότητα

³ Callon, Courtial και Penam (1993: 4).

⁴ «History of citation indexing »,

http://thomsonreuters.com/products_services/science/free/essays/history_of_citation_indexing/

[τελευταία πρόσβαση 5 Ιανουαρίου 2010].

⁵ Olivesi (2007: 25).

των επιστημόνων λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο, θα απαξιώναμε πρώτα και κύρια την ίδια την επιστημονική έρευνα. Θεωρούμε λοιπόν εξαρχής δεδομένο ότι, παρόλο που μπορεί ενίοτε να υιοθετούνται και τέτοιες πρακτικές, όταν ένας επιστήμονας κάνει μια συγκεκριμένη παραπομπή το πράττει γιατί θεωρεί ότι αξίζει να μοιραστεί το περιεχόμενο της με τους συναδέλφους του. Ας σημειωθεί επίσης εξαρχής, ότι η ανάλυση παραπομπών επιδιώκει να μελετήσει την αναγνωρισιμότητα και την επιρροή και όχι την ποιότητα, τη σημασία ή τη χρησιμότητα του επιστημονικού έργου.

3. Η συγκεκριμένη έρευνα

3.1 Λειτουργικές παράμετροι

Περνώντας τώρα στη συγκεκριμένη έρευνα και ως οφείλουμε στο πλαίσιο μιας εμπειρικής προσέγγισης, θα πρέπει πρώτα να θέσουμε κάποιες λειτουργικές παραμέτρους. Οι λειτουργικές παράμετροι είναι ένα σύνολο επιλογών που ορίζουμε εξαρχής και το οποίο αποτελεί πυξίδα για τη συνέχεια. Επιπλέον, έχουν συγκεκριμένο περιεχόμενο από το οποίο δεν μπορούμε να παρεκκλίνουμε, και όταν και αν χρειαστεί να το πράξουμε αυτό οφείλουμε πάντοτε να το δικαιολογήσουμε. Αναπόφευκτα, οι λειτουργικές παράμετροι έχουν λίγο αυθαίρετο χαρακτήρα και αντανακλούν προσωπικές, δηλαδή υποκειμενικές, αποφάσεις. Είναι όμως απαραίτητες γιατί δεν μπορούμε να μελετήσουμε τα πάντα: το ερευνητικό εγχείρημα (οφείλει να) έχει και κάποια όρια. Πιο συγκεκριμένα, έγιναν οι εξής επιλογές:

- α. ως πιθανές γλώσσες του κειμένου-πηγή ορίστηκαν η ελληνική, η αγγλική και η γαλλική, δηλαδή οι γλώσσες εργασίας της γράφουσας,
- β. η θεματολογία των κειμένων-πηγών προφανώς εστιάζει σε μεταφραστικού/ μεταφρασεολογικού περιεχομένου ζητήματα,
- γ. ο συντάκτης του κειμένου-πηγής θα πρέπει να είναι ελληνόφωνος, ήτοι Έλληνας ή Κύπριος, όπου κι αν μένει ή δραστηριοποιείται ακαδημαϊκά. Επίσης, δεν υπάρχει περιορισμός ως προς την ιδιότητά του, δεν είναι δηλαδή απαραίτητο να είναι μεταφρασεολόγος με τη στενή έννοια του όρου, αλλά με την ευρύτερη: να κάνει λόγο περί μετάφρασης.
- δ. τα κείμενα-πηγή θα πρέπει να αντληθούν από συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, η προς μελέτη περίοδος ορίζεται από τις αρχές της δεκαετίας του '80⁶ οπότε και η μετάφραση ανεξαρτητοποιείται ως επιστημονικό αντικείμενο και διδάσκεται πλέον σε πανεπιστημιακό επίπεδο. Επιπλέον, το χρονικό διάστημα είναι αρκετά μεγάλο ώστε να αποφεύγονται οι παραμορφώσεις που επισημαίνει ο Garfield.
- ε. λόγω χρονικών και λοιπών περιορισμών, κρίθηκε περισσότερο πρόσφορο να μελετηθούν μόνο άρθρα και όχι άλλα είδη, τόσο για να εξεταστεί ικανός αριθμός κειμένων όσο και για να μην περιοριστεί το δείγμα στις προτιμήσεις και πρακτικές περιορισμένου αριθμού συντακτών, όπως θα συνέβαινε εάν μελετούσαμε αποκλειστικά μονογραφίες για παράδειγμα.
- στ. προκειμένου μια παραπομπή να θεωρείται έγκυρη και να προσμετράται στην ανάλυση, θα πρέπει όποια μορφή κι αν έχει (εντός κειμένου ή υποσελίδια) να υπάρχουν τα πλήρη στοιχεία της στις βιβλιογραφικές αναφορές.

⁶ Σύμφωνα με τους Connolly και Bacoroulou-Halls (1998: 432), η ελληνική μεταφρασεολογική σκέψη γεννιέται το 1784 με τη μετάφραση του *La Science du Gouvernement* του Real de Courban από τον Δημήτριο Καταρτζή, ο οποίος με αυτή του τη μετάφραση θα δώσει έναυσμα για την ανάδειξη μιας προβληματικής περί μετάφρασης.

3.2 Πηγές και περιορισμοί

Όπως έχει προαναφερθεί, το σύνολο των κειμένων που μελετήθηκαν αριθμεί 170 άρθρα τα οποία απέδωσαν 3.186 παραπομπές. Τα 32 εξ αυτών δεν περιελάμβαναν καθόλου βιβλιογραφικές αναφορές, επομένως αποκλείστηκαν αυτομάτως από την ανάλυση, ενώ από τα 138 εναπομείναντα, τα 67, σχεδόν δηλαδή τα μισά, δεν παρουσιάζουν απόλυτη αντιστοιχία παραπομπών και βιβλιογραφικών αναφορών, εφόσον υπάρχουν παραπομπές που δεν αντιστοιχούν σε βιβλιογραφικές αναφορές και το αντίθετο, γεγονός που απαιτεί περαιτέρω εξέταση. Οι βασικές πηγές από τις οποίες αντλήθηκαν κείμενα περιλαμβάνουν:

- α. τη Βιβλιοθήκη της ESIT, από όπου χρησιμοποιήθηκαν άρθρα από τα υπάρχοντα τεύχη περιοδικών όπως τα *Forum*, *Target*, *Palimpsestes*, *Parallèles*, χωρίς όμως να υπάρχουν πάντοτε πλήρεις σειρές τευχών.
- β. το διαδίκτυο, όπου υπήρξε πρόσβαση σε περιοδικά όπως τα *MeTA*, *TTR*, *Translation Journal*, καθώς και τα πρακτικά από συνέδρια της ΕΛΕΤΟ αλλά και της 2^{ης} συνάντησης Ελληνόφωνων μεταφρασεολόγων, ενώ αντίστοιχα αποκλείστηκαν πηγές που απαιτούσαν πρόσβαση επί πληρωμή.
- γ. την ηλεκτρονική αλληλογραφία με διδάσκοντες πανεπιστημιακών τμημάτων όπου θεραπεύεται η μετάφραση, μια ιδέα που χάρη στην ευγενική ανταπόκριση των διδασκόντων απέδωσε σημαντικό αριθμό άρθρων από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο αλλά και κάποια άρθρα από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο και από το Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- δ. άλλοι συλλογικοί τόμοι μεταφρασεολογικού περιεχομένου και πρακτικά συνεδρίων.

3.3 Μεθοδολογία

Όπως ήδη επισημάνθηκε, η έρευνα ακολουθεί και βασίζεται σε άλλες παρόμοιες, υιοθετώντας για παράδειγμα τις «κατηγορίες» για την οργάνωση των δεδομένων που χρησιμοποιούν και οι προηγούμενοι ερευνητές. Έτσι, κάθε κείμενο-πηγή που μελετάται, αποδελτιώνεται ως προς τα εξής στοιχεία: όνομα συγγραφέα, τίτλος, έτος έκδοσης, αριθμός σελίδων, πηγή, γλώσσα στην οποία έχει συνταχθεί, θεματική ενότητα στην οποία εντάσσεται, πανεπιστήμιο ή υπηρεσία στην οποία ανήκει ο συντάκτης. Αντίστοιχα για το κείμενο-στόχο, αντλούνται τα ίδια περίπου στοιχεία (όνομα συγγραφέα, τίτλος, έτος έκδοσης, αριθμός σελίδων, πηγή, γλώσσα στην οποία έχει συνταχθεί) και εξετάζεται επιπλέον το είδος κειμένου. Είναι βεβαίως προφανές ότι στην περίπτωση των ελλিপών έμμεσων παραπομπών, δεν υπάρχει η δυνατότητα συμπλήρωσης όλων αυτών των στοιχείων.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι η παρούσα έρευνα διαφοροποιείται ελαφρώς στο εξής σημείο, σε σχέση με τις προηγούμενες: σύμφωνα με τον Gile, στην περίπτωση που δύο συντάκτες παραπέμπουν σε κείμενο που έχουν γράψει δύο συγγραφείς, αποδίδονται σε κάθε συγγραφέα 0,5 «βαθμοί», προκειμένου πάντοτε να εξεταστούν ζητήματα επιρροών. Θεωρώντας ότι ένα τέτοιο σύστημα μάλλον δυσχεραίνει την ανάλυση, προτάθηκε και υιοθετήθηκε η προσέγγιση του να αποτελεί ο συγγραφέας και όχι ο συντάκτης το σημείο αναφοράς και ως εκ τούτου να μετράται κάθε φορά το πόσοι συντάκτες παραπέμπουν σε έκαστο συγγραφέα είτε υπογράφει είτε συνυπογράφει ένα κείμενο. Επίσης, οι περιπτώσεις των προσωπικών παραπομπών, όπου ένας συντάκτης παραπέμπει σε δικό του κείμενο, δεν προσμετρούνται για προφανείς λόγους στις επιρροές των συγγραφέων, λαμβάνονται όμως υπόψη για όλες τις άλλες κατηγορίες (γλώσσα, είδος κειμένου).

Ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη της έρευνας ήταν το κομμάτι της προετοιμασίας των δεδομένων. Πέραν της απαιτούμενης επιμέλειας με την οποία αποδελτιώθηκαν τα κείμενα, στην πορεία αποδείχθηκε πολύ σημαντικό το να επισημαίνεται κάθε ιδιαιτερότητα με συγκεκριμένο, μετρήσιμο τρόπο. Ενδεικτικά, οι προσωπικές παραπομπές επισημάνθηκαν με γαλάζιο φόντο ενώ οι έμμεσες παραπομπές – οι

παραπομπές μέσω τρίτου κειμένου – με γκρι φόντο και οι παραπομπές σε συλλογικούς τόμους συνολικά με ένα «!» γιατί αυτό επέτρεψε την καλύτερη επεξεργασία τους χάρη στις δυνατότητες που προσφέρει το λογισμικό που χρησιμοποιήθηκε, η καλή γνώση του οποίου ήταν καταλυτική για την ταχύτερη επεξεργασία των δεδομένων.

4. Ανάλυση των δεδομένων

4.1 Επιρροές συντακτών

Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα σχετικά με την επιρροή των συγγραφέων, στις 10 πρώτες θέσεις υπάρχουν ήδη τέσσερις Έλληνες συγγραφείς, εκ των οποίων δύο, οι Σελλά και Μπατσαλιά, στην 1^η και 3^η θέση αντίστοιχα, καθώς έχουν συγγράψει ένα από τα πλέον εμβληματικά συγγράμματα στο ελληνόφωνο χώρο της μετάφρασης, τη «Γλωσσολογική προσέγγιση στη θεωρία και τη διδακτική της Μετάφρασης». Αντίστοιχα, ο Κεντρωτής οφείλει την ένατη θέση του στο έτερο πολύ γνωστό σύγγραμμα, τη «Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης» ενώ ο Μπαμπινιώτης οφείλει τη δική του παρουσία, κυρίως, στο ευρέως διαδεδομένο λεξικό του.

Στο διεθνές επίπεδο τώρα, πρώτος έρχεται ο Newmark ενώ ακολουθεί έντονη η παρουσία των λειτουργιστών Reiss, House και Nord γεγονός που έως ένα βαθμό εξηγείται και από το ότι υπάρχει στο δείγμα των άρθρων σημαντική εκπροσώπηση από γερμανόφωνους που μάλλον έχουν σαφές λειτουργιστικό ακαδημαϊκό υπόβαθρο και επιρροές.

Σελλά, Ε.	21	Bassnett S, Kussmaul P., Nida E., Sager J.C.	13
Newmark, P.	19	Venuti, L.	12
Μπατσαλιά, Φ.	18	Chesterman A., Gouadec D., House J., Nord C., Pym A., Snell-Hornby M.	11
Baker, M.	16	Neubert A., Schäffner Ch., Κεντρωτής Γ.	10
Reiss, K.	14	Berman A., Wilss W., Μπαμπινιώτης Γ.	9

Πίνακας 1 : Συγγραφείς με τη μεγαλύτερη επιρροή (μικτή κατάταξη)

Ακολουθούν αντίστοιχες επιμέρους λίστες με τις επιρροές των συντακτών ανά πανεπιστήμιο και ανά θεματική ενότητα, προκειμένου να επιβεβαιωθούν τυχόν συγκεκριμένες τάσεις. Από τα τέσσερα πανεπιστήμια που εξετάστηκαν μόνο το Ιόνιο και το Αριστοτέλειο κατόρθωσαν να ξεπεράσουν το όριο παραπομπών που τέθηκε (τουλάχιστον 5 συντάκτες να παραπέμπουν σε έναν συγγραφέα), ενώ αντίστοιχα στην περίπτωση του Πανεπιστημίου Αθηνών δεν παρουσιάστηκε αυτή η δυνατότητα και το Πανεπιστήμιο Κύπρου εκπροσωπήθηκε μόλις από έναν συντάκτη, επομένως δεν θα μπορούσε να εξαχθεί κάποιο γενικότερο συμπέρασμα. Εξετάζοντας τα δεδομένα, διαπιστώνουμε ειδικά στην περίπτωση του Ιονίου μια εναρμόνιση με τη γενική κατάταξη, γεγονός που οφείλεται έως ένα βαθμό στο ότι σχεδόν το 1/3 των άρθρων του δείγματος προέρχεται από συντάκτες που συνδέονται με το συγκεκριμένο πανεπιστήμιο.

Baker M.	6
Gouadec D.,	5
Snell-Hornby M.	5

Πίνακας 2 : Συγγραφείς με τη μεγαλύτερη επιρροή – Αριστοτέλειο Παν/μιο (22 άρθρα, 19 συντάκτες, 484 παραπομπές, 235 συγγραφείς)

Σελλά-Μάζη Ε.	8
Κεντρωτής Γ.	7
Μπατσαλιά Φ.	7
Kussmaul P.	5
Newmark P.	5
Μπαμπινιώτης Γ.	5

Πίνακας 3 : Συγγραφείς με τη μεγαλύτερη επιρροή – Ιόνιο Παν/μιο (57 άρθρα, 15 συντάκτες, 992 παραπομπές, 405 συγγραφείς)

Αναφορικά με τις επιρροές βάσει θεματικής ενότητας (ειδική μετάφραση, διδακτική, ορολογία, λογοτεχνική μετάφραση), αξίζει να σταθούμε στο κομμάτι της διδακτικής, το οποίο επίσης εναρμονίζεται με τα γενικά αποτελέσματα, τείνοντας προς μια πιθανή παγίωση της γλωσσολογικής & λειτουργικής προσέγγισης της μετάφρασης στην Ελλάδα.

Newmark P.	8
Nord C.	8
Neubert A.	7
Μπατσαλιά Φ.	7
Σελλά Ε.	7
Gouadec D.	6
Kiraly D.	6
Reiss K.	6
House J.	5
Kussmaul P.	5
Schmitt P.A.	5

Πίνακας 4 : Συγγραφείς με τη μεγαλύτερη επιρροή – διδακτική, (24 άρθρα, 23 συντάκτες, 506 παραπομπές, 237 συγγραφείς)

Διαπιστώθηκε, τέλος, ένας αρκετά υψηλός αριθμός παραπομπών ανά κείμενο-πηγή καθώς και διαφορετικών συγγραφέων, στοιχείο το οποίο θα μπορούσε να σχετίζεται με το γεγονός ότι προκειμένου το σύνολο των κειμένων να είναι αρκετά αντιπροσωπευτικό, συμπεριελήφθησαν άρθρα από πολλές διαφορετικές θεματικές μεταφραστικού ενδιαφέροντος. Δεδομένου δε ότι στη πλειονότητά τους, οι συγγραφείς είναι ξένοι, θα μπορούσαμε ίσως να ισχυριστούμε ότι πρόκειται για φαινόμενο με περαιτέρω προεκτάσεις καθώς η μετάφραση και η μεταφρασεολογία είναι αρκετά νέες στην χώρα μας, σε σύγκριση με άλλες γεγονόσ που ενδεχομένως ωθεί στη μελέτη μεγάλου αριθμού ξένων κειμένων μεταφραστικού/μεταφρασεολογικού ενδιαφέροντος και ως εκ τούτου σε ανάλογες παραπομπές.

4.2 Ο παράγοντας γλώσσα

Στον ακόλουθο πίνακα, βλέπουμε την κατανομή του συνόλου των παραπομπών βάσει της γλώσσας στην οποία έχει συνταχθεί το κείμενο-στόχος. Όπως διαπιστώνουμε παραπάνω από τις μισές παραπομπές έχουν γίνει σε αγγλόφωνα κείμενα, στοιχείο που δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει δεδομένου ότι στις πρώτες θέσεις της κατάταξης βρίσκονται συγγραφείς που γράφουν στην αγγλική. Ακολουθούν με διαφορά η γερμανική (πρβλ. λειτουργική προσέγγιση) και σε μικρή απόσταση πίσω τους η ελληνική. Αξίζει όμως να ρίξουμε μια πιο προσεκτική ματιά στο συσχετισμό μεταξύ των γλωσσών των κειμένων. Όπως είναι λογικό τα αγγλικά και πάλι υπερτερούν, διακρίνεται όμως μια τάση σχετικά ισχυρότερης παρουσίας όταν οι γλώσσες του κειμένου-πηγής και του κειμένου-στόχου συμπίπτουν: δηλαδή με απλά λόγια όταν γράφω στην αγγλική, τείνω να παραπέμπω σε αγγλικά κείμενα, κοκ. Στην ελληνική, ωστόσο τα πράγματα είναι περισσότερο ομαλά κατανεμημένα ενώ για παράδειγμα η σχέση γαλλικής και γερμανικής είναι ανύπαρκτη, γεγονός που θα πρέπει ίσως να μας προβληματίσει καθώς αναδεικνύει πιθανή αδυναμία πρόσβασης των γαλλόφωνων σε γερμανικά κείμενα. Επιπλέον, από τον πίνακα διακρίνουμε ότι οι συντάκτες που αποφάσισαν να γράψουν στην ελληνική ή στην αγγλική έχουν την τάση να κάνουν διπλάσιο ή τριπλάσιο αντίστοιχα αριθμό παραπομπών σε σχέση με όσους γράφουν στη γαλλική.

Κείμενο-στόχος	Κείμενο-πηγή			ΣΥΝΟΛΟ
	αγγλική	γαλλική	ελληνική	
Αγγλική	990	60	792	1842
Γαλλική	74	54	159	287
Γερμανική	228	2	270	500
Ελληνική	82	16	315	413
Ισπανική	0	1	13	14
Ιταλική	0	0	23	23
Άλλη	23	0	18	41
έμμεσες (ανεπιβεβαίωτη γλώσσα)	23	2	41	66
ΣΥΝΟΛΟ	1420	135	1631	3186

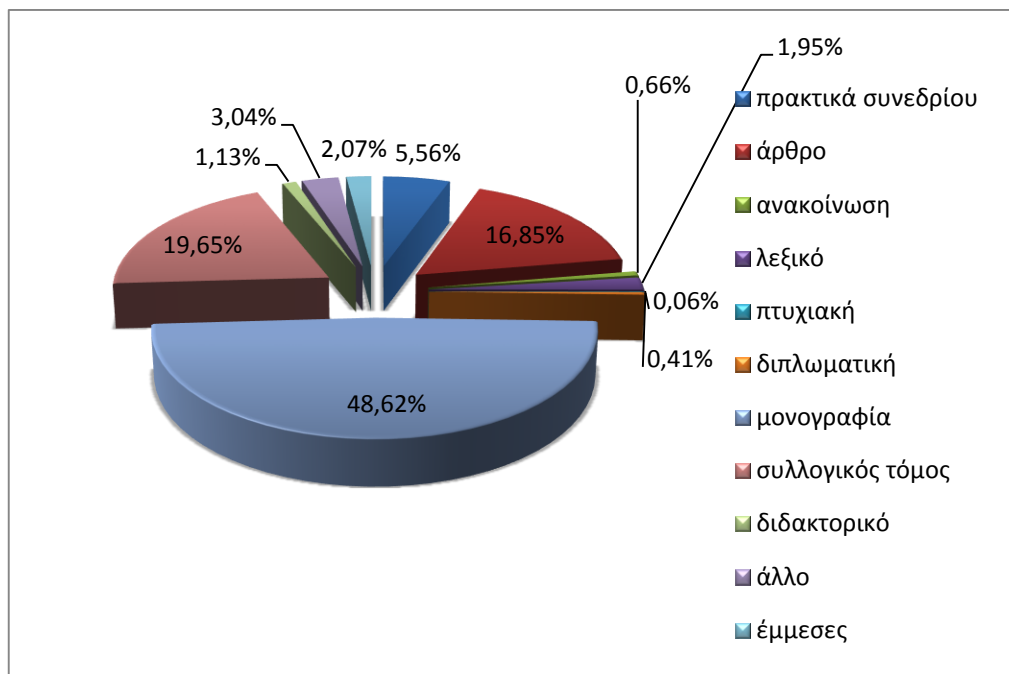
Πίνακας 5 : Συσχετισμοί γλωσσών μεταξύ κειμένων-πηγών και κειμένων-στόχων

Επιπλέον, η σημασία των γλωσσών ως παράγοντα πρόσβασης στη γνώση αναδεικνύεται και από το γεγονός ότι συχνά συνυπάρχουν στο δείγμα η πρωτότυπη και η μεταφρασμένη εκδοχή ενός κειμένου. Αξιοσημείωτο επίσης είναι και το ότι ελληνικοί εκδοτικοί οίκοι δημοσιεύουν μονογραφίες Ελλήνων συντακτών απευθείας στην αγγλική. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Σιδηροπούλου, 6 από τις 15 μονογραφίες της οποίας είναι σε ξένη γλώσσα, γεγονός που σημαίνει ότι προορίζονται, σε πρώτο επίπεδο τουλάχιστον, για μη ελληνόφωνο κοινό.

4.3 Το είδος του κειμένου

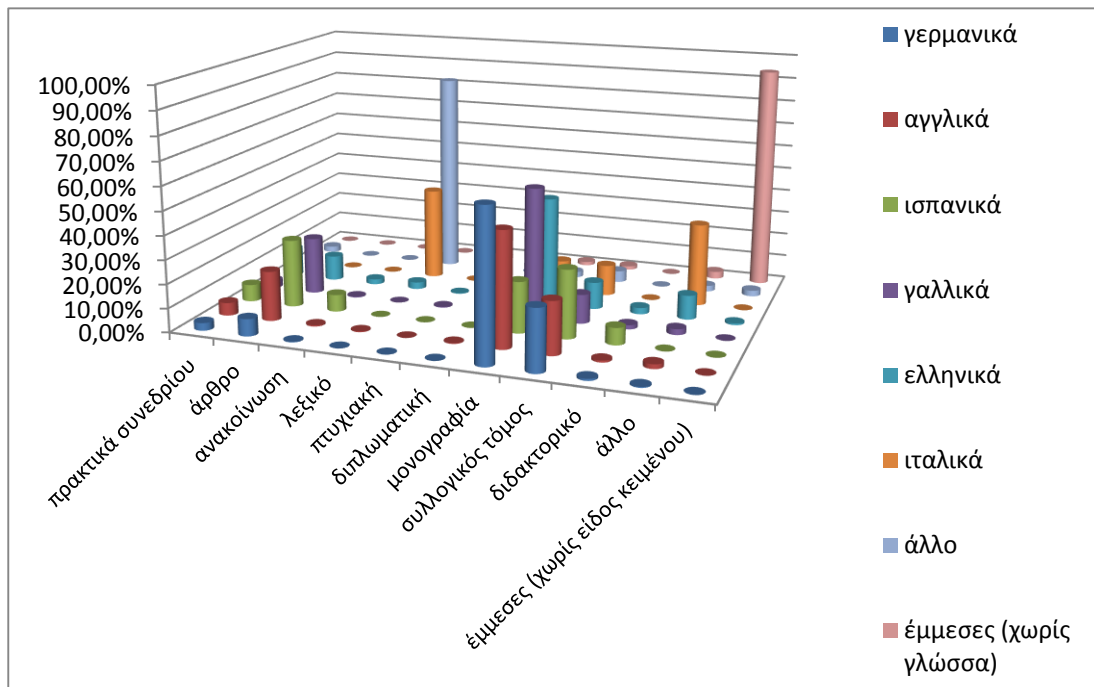
Ένα ακόμη θέμα που εξετάστηκε έχει να κάνει με το είδος των κειμένων-στόχων. Να σημειωθεί εδώ ότι τα είδη κειμένου ήταν μια ρευστή κατηγορία που συμπληρώθηκε σταδιακά: έτσι ενώ αρχικά τα πρακτικά συνεδρίων, για παράδειγμα, συμπεριλαμβάνονταν στην κατηγορία συλλογικοί τόμοι, στη συνέχεια έγιναν ξεχωριστή κατηγορία καθώς διαπιστώθηκε ότι αποτελούν το 18,5% των συλλογικών τόμων. Όπως

φαίνεται και από το διάγραμμα, η παρουσία των μονογραφιών είναι καταλυτική καθώς καλύπτει σχεδόν το 50% των παραπομπών, ενώ ακολουθούν οι συλλογικοί τόμοι με παραπομπές που αφορούν επιμέρους άρθρα τους κυρίως, καθώς μόλις 15 φορές γίνεται παραπομπή σε ολόκληρο συλλογικό τόμο, ενώ την τρίτη θέση καταλαμβάνουν τα άρθρα, σχεδόν αποκλειστικά από διεθνή περιοδικά.

Διάγραμμα 1: Κατανομή είδους κειμένου

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι 3% περίπου δεν εντάχθηκε σε συγκεκριμένη κατηγορία, καθώς ανήκει σε έμμεσες παραπομπές για τις οποίες δεν κατέστη δυνατό να εντοπιστεί το είδος κειμένου. Τέλος, αξίζει να ρίξουμε μια ματιά στο συσχετισμό γλωσσών και ειδών κειμένου. Συμπλέοντας με τα γενικότερα αποτελέσματα βλέπουμε ότι οι αγγλικές μονογραφίες κυριαρχούν, γεγονός που ισχύει επίσης και για τα άρθρα και τους συλλογικούς τόμους της ίδιας γλώσσας ενώ σημαντική είναι και η εκπροσώπηση των γαλλικών άρθρων.

Διάγραμμα 2: Συσχετισμός είδους κειμένου και γλώσσας

5. Γενικές παρατηρήσεις

Συμπερασματικά λοιπόν διαπιστώνουμε ότι μεγάλο ποσοστό των άρθρων (49%) παρουσιάζει αναντιστοιχίες μεταξύ των κειμένων στα οποία παραπέμπει και αυτών στα οποία αναφέρει στη βιβλιογραφία που τα συνοδεύει. Η μεν ύπαρξη περισσότερων πηγών στη βιβλιογραφία δεν αποτελεί μείζον θέμα, η δε απουσία πλήρων βιβλιογραφικών στοιχείων όμως των κειμένων-στόχων θα πρέπει να προβληματίσει, καθώς δυσχεραίνει έντονα την πρόσβαση σε αυτά, ιδίως όταν δεν αποτελούν έργα αναφοράς. Έτσι, μελλοντικός εμπλουτισμός της συγκεκριμένης έρευνας θα μπορούσε να περιλάβει ενδεχομένως προσωπικές συνεντεύξεις με τους συντάκτες προκειμένου να εξηγήσουν τις πρακτικές που ακολουθούν στο επίπεδο αυτό.

Επιπλέον, είναι σαφής η γλωσσολογική και λειτουργιστική προσέγγιση της μετάφρασης και της μεταφρασεολογίας στον ελληνόφωνο χώρο, σύμφωνα πάντα με τις ενδείξεις της έρευνάς μας. Ενδεχομένως, το αποτέλεσμα αυτό να σχετίζεται με την σημαντική παρουσία άρθρων από γερμανόφωνους μεταφρασεολόγους, οι οποίοι σαφώς βρίσκονται πιο κοντά σε αυτές τις θεωρίες. Ωστόσο, προκειμένου να εξελιχθεί η σκέψη σχετικά με αυτήν την πτυχή θα άξιζε να ασχοληθεί κανείς και με το φαινόμενο της συνεμφάνισης παραπομπών (co-citations) και όλες τις παραμέτρους που το διέπουν αλλά και με μια ποιοτική ανάλυση των παραπομπών η οποία θα εξέταζε το πώς τοποθετείται ένας συντάκτης απέναντι στην παραπομπή που κάνει.

Αναφορικά με τις γλώσσες και τα είδη κειμένων, τα αποτελέσματα δεν προκαλούν έκπληξη. Η αγγλική κατέχει τα αδιαφιλονίκητα σκήπτρα ενώ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το γεγονός ότι διαφαίνεται μια τάση σύμπτωσης της γλώσσας του κειμένου-πηγή και της γλώσσας των κειμένων-στόχων, η οποία μπορεί να εξεταστεί περαιτέρω μέσα από παρόμοιες έρευνες. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο που προκύπτει από την παρούσα έρευνα και συνάδει απόλυτα με τις προηγούμενες είναι ότι οι μονογραφίες αποτελούν σαφώς το είδος κειμένου με το υψηλότερο ποσοστό παραπομπών, που αγγίζει μάλιστα το 50%. Η παράμετρος αυτή, εάν επιβεβαιωθεί σε άλλες γλώσσες και

επιστημονικούς τομείς, θα μπορούσε ίσως να επηρεάσει τα κριτήρια «κατάταξης» της επιστημονικής παραγωγής που ισχύουν σήμερα.

Στο σημείο αυτό, θα έπρεπε ίσως να επισημάνουμε και πάλι ότι η ανάλυση παραπομπών αποτελεί μια μέθοδο που έχει συχνά επικριθεί για την αξιοπιστία ή τη χρησιμότητά της, καθώς θεωρείται ότι χρησιμοποιείται για τεχνοκρατικούς λόγους προκειμένου να αξιολογήσει ανθρώπους και πανεπιστημιακά ιδρύματα. Στο πλαίσιο της εν λόγω έρευνας, χρησιμοποιήθηκε πάντως ως μια απολύτως περιγραφική και όχι αξιολογική προσέγγιση, προκειμένου να εντοπίσει κυρίως τάσεις παρά να προβεί σε γενικεύσιμα συμπεράσματα, τα οποία άλλωστε απαιτούν πολύ μεγαλύτερο σύνολο κειμένων και επαληθεύσεις των αποτελεσμάτων σύμφωνα με τους κανόνες της εμπειρικής έρευνας.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε στο βασικό σκεπτικό που μας ώθησε σε αυτό το μετα-μεταφρασεολογικό εγχείρημα, που δεν είναι άλλο από το ότι « [...] *celui qui cite, par ce qu'il cite et la manière dont il le cite, livre aussi un certain nombre d'informations relatives à la socialisation scientifique, à sa position et à ses ressources, à sa manière de concevoir le jeu scientifique et de tenter d'en imposer la norme* », ⁷ κάτι που προσπαθήσαμε να πετύχουμε προτείνοντας πιθανές απαντήσεις ή ερμηνείες επί των τάσεων που αναδείχθηκαν από το σύνολο των κειμένων που μελετήθηκαν.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Callon M., Courtial J.-P. και Penam H. (1993). *La scientométrie*, Paris: PUF.
- Chesterman A. (1997). *Memes of Translation. The spread of ideas in Translation Theory*, Amsterdam και Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Connolly D. και Bacopoulou-Halls, A. (1998). "Greek Tradition". Στο M. Baker (επιμ.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London και New York: Routledge, 428-436.
- Courtial J.-P. (1990). *Introduction à la scientométrie: de la bibliométrie à la veille technologique*. Paris: Collection Sociologies.
- Erwin K. (2001). *Recherche sur les stratégies dans les domaines de l'interprétation et de la traduction : Étude scientométrique*, Mémoire de maîtrise, Université Lumière Lyon 2.
- Filippakopoulou M. (2005). « Translation research: commentary or critique? » <http://www.est-translationstudies.org> [τελευταία πρόσβαση 12 Ιανουαρίου 2010].
- Garfield E. (1972). « Citation Analysis as a Tool in Journal Evaluation ». Στο *Essays of an Information Scientist* 1: 527-544.
- Gile D. (2006). « L'interdisciplinarité en traductologie : une optique scientométrique ». Στο K. Öztürk (επιμ.), *Interdisciplinarité en traduction. Actes du IIe Colloque international sur la traduction*, Université Technique de Yildiz, Istanbul: Isis, 23-37.
- Gile D. (2005). « Citation patterns in the Translation and Interpreting Didactics literature ». Στο *Forum* 3(2): 85-103.
- Hande E. (2004). *La recherche sur l'interprétation de conférence : une analyse de citations*, Mémoire de DEA, Université de Lyon.
- Nasr M. (2010). *La didactique de la traduction : une étude scientométrique*. ESIT, Université Paris III – Sorbonne Nouvelle.
- Rowbotham J. (2000). *Enseignement en interprétation et traduction : étude scientométrique d'un échantillon de la littérature*, Mémoire de maîtrise, Université Lyon 2.
- Olivesi S. (2007). *Référence, déférence: une sociologie de la citation*. Paris: L'Harmattan.

⁷ OLIVESI, S., ό.π., σ. 88.

Διαδικτυακές πηγές

Filippakopoulou M. (2005) « Translation research: commentary or critique? », <http://www.est-translationstudies.org> [τελευταία πρόσβαση: 12 Ιανουαρίου 2010].

Web of Science.

http://thomsonreuters.com/products_services/science/free/essays/history_of_citation_indexing/
[τελευταία πρόσβαση: 5 Ιανουαρίου 2010].